

Autoriteit Persoonsgegevens
Mevrouw A. Wolfsen
Postbus 93374
2509 AJ DEN HAAG

Kenmerk: 201701126

Den Haag, 14 juli 2017

Geachte mevrouw Wolfsen,

Ik heb uw brief in goede orde ontvangen. Naast uw brief ontvang ik als informateur ook van vele anderen brieven en nota's met suggesties. Daaruit spreekt betrokkenheid. Veel dank daarvoor.

Het is niet aan mij, als informateur, om inhoudelijk te reageren op uw brief. Wel kan ik u verzekeren dat ik deze onder de aandacht zal brengen van partijen, opdat zij deze bij hun voorbereidingen in de onderhandelingsfase kunnen betrekken.

Hoogachtend,

Informateur G. Zalm

drs. J. de Boer
voorzitter

Drs. G. Zalm
Informateur
p/a Tweede Kamer der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Adres

'Maliatoren'
Bezuidenhoutseweg 12
Den Haag

Postadres

Postbus 93002
2509 AA Den Haag

Telefoon

070 349 03 79

Briefnummer
17/10.783/SJW

Den Haag
7 juli 2017

Groene waterstof: Perspectief voor Noord-Nederland én een schone economie!

Geachte heer Zalm,

Beste Geert!

Als uitwerking van onze eerdere *klimaatnotitie* bericht ik je, ter inspiratie, over een interessant flagship-project waarmee we gelijktijdig de economie van Noord-Nederland versterken (niet onbelangrijk vanwege de krimp door de teruglopende gaswinning!) én de klimaatdoelen van Parijs sneller bereiken. Politiek, ecologisch en economisch zeer interessant.

Naar een groene waterstofeconomie

In het kader van de concretisering van onze Next Level investeringsprojecten hebben wij onder andere veel gesproken en gestudeerd op de mogelijkheden van de zo genoemde "groene waterstofeconomie". Als sluitstuk op dat proces hebben wij de afgelopen week met een grote groep deskundigen (zie bijlage) een kritische eidevaluatie gepleegd van alles wat op tafel ligt. De unanieme overtuiging is dat groene waterstof hét opslag- en transportmedium voor duurzaam geproduceerde elektriciteit wordt. Bij deze technologie worden in feite duurzame elektronen omgezet in duurzame moleculen met een hoge energie-inhoud en dat alles zonder enige CO₂-uitstoot. Dit is belangrijk voor de chemische industrie en de procesindustrie waar groene waterstof gezien wordt als een cruciale *enabler* van de energietransitie. Daarnaast zal waterstof een belangrijke rol spelen bij de energietransitie in de transportsector en in de gebouwde omgeving. Zo zal transport grotendeels zonder emissies moeten plaatsvinden en dat kan bij uitstek elektrisch én via door waterstof aangedreven voertuigen¹. Uit alle studies blijkt dat waterstof een onmisbare schakel wordt voor de energietransitie. Ook kostentechnisch is groene

¹ Zie bijvoorbeeld dit uitgebreid onderzoek Global Automotive Executive Survey 2017 van [KPMG](#) onder experts als het gaat om mobiliteit.

waterstof op weg een kansrijke businesscase te worden met bewezen technieken. Sterker nog, een redelijke CO-2 prijs biedt een wenkend perspectief op een positieve business case. Bijkomend argument: Nederland is geen eenzame voorloper op dit gebied, Wij zien internationaal inmiddels ook veel waterstofprojecten tot ontwikkeling komen. Bijvoorbeeld in Azië, Australië, Californië en dichterbij huis (op grote schaal) in Duitsland. En tenslotte: wat betreft locatie van de activiteit in Nederland zal het gaan om de “as Eemshaven-Rijnmond”, en er ligt hier dus een goede mogelijkheid om Noord-Nederland een opvolger te bieden voor de aardgas-economie.

Unieke uitgangspositie NL door gasinfrastructuur en wind op zee

De succesvolle ontwikkeling van wind op zee in Nederland brengt de productie van groene waterstof op grote schaal ook binnen bereik. Nederland kan daarnaast profiteren van veel kennis en een unieke gasinfrastructuur waardoor de juiste installaties en faciliteiten veelal al aanwezig zijn of omgebouwd kunnen worden. Juist Nederland is hierdoor uitstekend gepositioneerd om een koppositie op te bouwen op dit terrein. Denk aan grootschalige groene elektriciteitsproductie via alle nieuwe windparken wind op zee. Vervolgens kan productie van groene waterstof plaatsvinden onder andere op niet meer in gebruik zijnde gas/olieplatforms in zee. Transport van groene waterstof naar het vaste land kan via het reeds aanwezige gasleidingennetwerk en opslag in lege gasvelden of lege zoutcavernes. Velen denken bij de afzet van groene waterstof vooral aan het vervoer. Dat wordt ook een belangrijke afnemer, maar de bulk van de groene waterstof zal worden gebruikt in de chemische industrie. Het chemiecluster is ook voorbereid op het gebruik van groene waterstof. Zo kan het mes in Nederland aan twee kanten snijden en kan groene waterstof een *gamechanger* worden voor zowel klimaat als onze economische structuur.

Noord-Nederland versterken

Deze ontwikkelingen bieden nieuwe werkgelegenheid én zeker voor Noord-Nederland een nieuw perspectief. De Noordelijke *Innovation Board* heeft daarom onlangs een breed gedragen project ‘*Groene Waterstof economie Noord Nederland*’ gelanceerd. Dit project is ons inziens een belangrijke opmaat voor de verdere ontwikkeling van een waterstofeconomie in Nederland, te beginnen langs de lijnen Eemshaven – Rijnmond en Eemshaven – Chemelot. Deze ontwikkeling kan uitsluitend succesvol tot stand komen door intensieve publiek-private samenwerking. De maatschappelijke baten overstijgen immers de individuele partijen en vanwege de vele positieve externe effecten ligt hier een belangrijke regisserende rol voor de rijksoverheid, een prachtige kans en een constructief project voor het nieuwe Kabinet. Zo kan het kabinet juist op dit terrein, net zoals zij dat eerder met succes deed voor wind op zee, risico’s wegnemen en op grote schaal organiserend vermogen inbrengen. Ook kan de overheid via Invest-NL

projectontwikkeling en financiering tot stand brengen op bedrijfsmatige wijze. Zo brengen we de doelen van Parijs samen sneller binnen bereik en maken we Nederland economisch sterker.

Recht doen aan deze kansen

Ik vraag je gelet op het voorgaande, mede namens alle organisaties zoals genoemd in de bijlage, om in het komende regeerakkoord over deze kansen een korte verklaring op te nemen die als katalysator kan dienen voor gezamenlijke en concrete actie van publieke en private sector. Zo'n verklaring zou de volgende strekking kunnen hebben:

“Het kabinet ziet de ontwikkeling van de groene waterstofeconomie als zeer kansrijk voor de transitie naar een CO2-neutrale Nederlandse economie. Op meerdere plekken in het land wordt daar al aan gewerkt. Het Groene Waterstof Economie Project Noord Nederland biedt kansen om de ontwikkeling in de versnelling te brengen, reden waarom het kabinet dit project organisatorisch en financieel zal ondersteunen. Niet alleen komen we zo tot een nieuw alternatief voor de aardgaseconomie waar Noord-Nederland nu nog voor een belangrijk deel op draait, maar ook bereikt Nederland versneld de klimaatdoelen van 'Parijs' en bouwen we aan een internationale koppositie op dit terrein”.

Tot slot

VNO-NCW werkt aan meerdere voorbeelden van unieke *flagships* als deze die zowel het klimaatbeleid als de economie van ons land versterken. We zullen ze graag met jullie delen. Wij denken met vele partners in het bedrijfsleven dat Nederland voor een tijd staat waarin we prachtige kansen kunnen verzilveren.

Met vriendelijke groet,

Hans de Boer
Voorzitter

**Bijlage: Lijst bedrijven en platforms aanwezig bij overleg inzake
waterstofeconomie d.d. 5 juli**

1. Alstom
2. AkzoNobel
3. Emmtec
4. Engie
5. Gasunie
6. Gasterra
7. Groningen Seaports
8. H2 platform
9. Hyundai
10. New Energy Coalition
11. NUON
12. SBE
13. Shell
14. Siemens
15. Tennet
16. VEMW
17. VNO-NCW Noord

VNO-NCW
De heer H. de Boer
Postbus 93002
2509 AA DEN HAAG

Kenmerk: 201701128

Den Haag, 14 juli 2017

Geachte heer De Boer,

Ik heb uw brief in goede orde ontvangen. Naast uw brief ontvang ik als informateur ook van vele anderen brieven en nota's met suggesties. Daaruit spreekt betrokkenheid. Veel dank daarvoor.

Het is niet aan mij, als informateur, om inhoudelijk te reageren op uw brief. Wel kan ik u verzekeren dat ik deze onder de aandacht zal brengen van partijen, opdat zij deze bij hun voorbereidingen in de onderhandelingsfase kunnen betrekken.

Hoogachtend,

Informateur G. Zalm

De heer dr. G. Zalm
P/a Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

(Afschrift naar woordvoerders ICT: VVD, CDA, D66, CU)

Leidschendam, 10 juli 2017

Betreft: Prioritering 'digitaal' in nieuw regeerakkoord

Geachte heer Zalm,

Nu VVD, CDA, D66 en CU onderhandelen over een nieuwe regering, wil de Stichting Digitale Infrastructuur Nederland (DINL) aandacht vragen voor de belangen van de digitale infrastructuur in Nederland.

Zoals bekend hebben 'digitale' ontwikkelingen een enorme impact op alle facetten van de Nederlandse economie en maatschappij. Hierover hebben andere organisaties, zoals VNO-NCW en Nederland ICT al veel gezegd. DINL ondersteunt hun roep om de samenwerking tussen publieke en private domeinen te intensiveren, en het advies om een ministerieel topteam rond ICT te vormen.

Om alle digitale ontwikkelingen te kunnen ondersteunen en een voorloperrol in de wereld te kunnen spelen, zijn goede digitale infrastructuren noodzakelijk. De Nederlandse uitgangspositie is goed maar die voorsprong is slechts blijvend bij een actief beleid. DINL vraagt een nieuw kabinet daarom proactief en assertief de juiste randvoorwaarden te scheppen en de ontwikkeling van digitale infrastructuren in Nederland actief te stimuleren.

Nederland heeft een leidende positie als digitale mainport naar Europa^{1,2}. Het nieuwe kabinet moet hier blijvend op inzetten in samenwerking met het bedrijfsleven en andere stakeholders. Dit is belangrijk voor de economische toekomst van Nederland. Minder gewenste neveneffecten willen we bestrijden dan wel beheersbaar maken.

Kortom, Nederland moet zich voorbereiden op een digitale toekomst en zorgen voor de juiste randvoorwaarden om de bijbehorende digitale innovatie en economische groei zoveel als mogelijk in Nederland te laten plaatsvinden. Daartoe roept DINL een nieuw te vormen Kabinet op om rekenschap te geven aan deze punten:

- DINL verzoekt een nieuw kabinet om een holistische aanpak te formuleren voor digitalisering, met interdepartementaal beleid, ook op het gebied van digitale infrastructuren. Digitalisering is namelijk verweven in alle domeinen, denk aan zorg, onderwijs en wetenschap, energie, mobiliteit en smart cities.
- DINL vraagt een nieuw kabinet om ondersteunend beleid voor het promoten van Nederland als 'Digital Gateway naar Europa'. De Nederlandse digitale infrastructuur, mede samengesteld uit datacenters, hosting providers, carriers en Internet exchanges is immers de digitale mainport.
- DINL vraagt een nieuw kabinet om de gezamenlijke bestrijding van cybercrime en - abuse en het beschermen van cyberbelangen te stimuleren. Hiertoe zorgt het kabinet voor een centrale, brede en faciliterende rol voor het Nationaal Cyber Security Center

¹ <https://www.dinl.nl/wp-content/uploads/2016/11/17112016-Dutch-Digital-Infrastructure-Report-2016.pdf>

² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34300-XIII-45.html>

en zorgt men er tevens voor dat het MKB wordt aangehaakt. Daarbij moet haast gemaakt worden met informatiedeling met een nationaal bereik. De Nationale Cyber Security Strategie wordt herzien naar een versie III, en Nederland kan zich als zodanig internationaal blijven positioneren als een 'safe place to do business'.

- DINL vraagt een nieuw kabinet een klimaat te scheppen voor digitale innovatie in verschillende domeinen (o.a. zorg, onderwijs en onderzoek, energie en mobiliteit). En om met de regio's de ontwikkeling van proeftuinen voor het opzetten en doorgroeien van start-ups te coördineren; waar speciale aandacht moet zijn voor het wegnemen van belemmerende en knellende regelgeving die niet goed aansluit op de digitale wereld
- DINL vraagt een nieuw kabinet om digitale vaardigheden op te nemen in de curricula van het onderwijs, van primair tot hoger, aansluitend bij de behoefte aan toekomstige werknemers met digitale vaardigheden. Programmeren wordt onderdeel van het curriculum vanaf het basisonderwijs, en in MBO, hoger en universitair onderwijs worden richtingen opgezet die aansluiten bij de benodigde skills in de digitale sector. Voor gerelateerd technisch onderzoek aan universiteiten wordt budget vrijgemaakt en ook PhD's krijgen onderwijs in programmeren. Daarnaast moeten onderwijsinstellingen in staat worden gesteld om hun curricula sneller aan te kunnen passen op het tempo van veranderingen in de samenleving.
- DINL vraagt een nieuw kabinet de Nationale Cybersecurity Strategie te updaten, een Nederlandse agenda te bepalen en een voorbeeldfunctie te vervullen richting het buitenland om de toegankelijkheid van een vrij, open en veilig internet voor eenieder te borgen. Digitale, online ontwikkelingen kennen een geheel eigen, autonome dynamiek die geen rekening houdt met traditionele landsgrenzen en jurisdicties.

Met actief beleid, gericht op een vrij, open, neutraal en veilig internet, wordt het vertrouwen bestendigd en worden digitale bedrijvigheid en innovatie in Nederland gestimuleerd. Als de randvoorwaarden goed zijn, kan Nederland optimaal profiteren van de kansen die de digitalisering in alle domeinen biedt, zowel economisch als in termen van maatschappelijke vraagstukken. Dit vraagt om een naar buiten toe gerichte, open, betrokken en stimulerende rol van de politiek. Een nieuw kabinet zal met een ambitieus regeerakkoord moeten komen als het gaat om het belang van het alle departementen overschrijdende thema digitaal. Laten we er allen naar streven om de topositie van Nederland op de ranglijst van de digitale economieën niet alleen te behouden, maar vooral uit te bouwen voor de komende generaties.

Mocht u naar aanleiding van deze brief vragen hebben, dan zijn we te allen tijde bereid tot het geven van toelichting.

Ik dank u bij voorbaat voor het in overweging nemen van dit schrijven, en u een vruchtbare informatieronde toewensend,

met vriendelijke groet,

Michiel Steltman,
Directeur Stichting Digitale Infrastructuur Nederland

Stichting Digitale Infrastructuur Nederland
De heer M. Steltman
Postbus 262
2260 AG LEIDSCHENDAM

Kenmerk: 201701130

Den Haag, 14 juli 2017

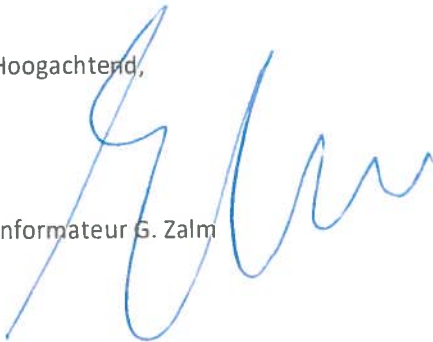
Geachte heer Steltman,

Ik heb uw brief in goede orde ontvangen. Naast uw brief ontvang ik als informateur ook van vele anderen brieven en nota's met suggesties. Daaruit spreekt betrokkenheid. Veel dank daarvoor.

Het is niet aan mij, als informateur, om inhoudelijk te reageren op uw brief. Wel kan ik u verzekeren dat ik deze onder de aandacht zal brengen van partijen, opdat zij deze bij hun voorbereidingen in de onderhandelingsfase kunnen betrekken.

Hoogachtend,

Informateur G. Zalm

020

Retouradres Postbus 12620, 2500 DL Den Haag

De informateur
Dr. G. Zalm
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Ons kenmerk
PBS/2017.134
Contactpersoon
Gerjan Wilkens
Dienst
Dienst Publiekszaken
Afdeling
Verkiezingen
Telefoonnummer
070 353 4488
E-mailadres
verkiezingen@denhaag.nl

Datum
7 juli 2017

Onderwerp
Verbeterpunten verkiezingsproces voor Nederlanders in het buitenland

Geachte heer Zalm,

Op 15 maart 2017 heeft de gemeente Den Haag de Tweede Kamerverkiezing georganiseerd zowel voor kiezers in Den Haag als voor Nederlanders in het buitenland. Er was grote belangstelling voor de Tweede Kamerverkiezing 2017 wat resulteerde in grote aandacht van de (internationale) media en een hoge opkomst. De gemeente Den Haag is er dan ook trots op dat we een record aantal kiezers in het buitenland in staat hebben gesteld om hun stem uit te brengen. Ondanks dit mooie resultaat, sluit ik mijn ogen niet voor wat niet goed is gegaan. Daarom stel ik een aantal verbeterpunten voor, want het doel moet zijn dat iedere stemgerechtigde Nederlander overal in de wereld zo eenvoudig mogelijk zijn of haar stem kan uitbrengen. Ik vraag u daarom om de voorgestelde maatregelen uit deze brief bij de onderhandelaars onder de aandacht te brengen.

De Tweede Kamerverkiezing 2017 voor Nederlanders in het buitenland

In de periode van 15 september 2016 tot en met 1 februari 2017 konden Nederlanders in het buitenland zich bij de gemeente Den Haag registreren als kiezer voor de Tweede Kamerverkiezing. Uiteindelijk hebben 80.066 Nederlanders dat gedaan. Dit aantal is verassend hoog in vergelijking tot voorgaande Tweede Kamerverkiezingen (48.374 kiezers in 2012 en 46.562 kiezers in 2010). Maar liefst 25% van de Nederlandse kiezers in het buitenland heeft zich pas in de laatste week voor de sluitingstermijn geregistreerd. De meeste kiezers buiten Nederland hebben ervoor gekozen om te stemmen per brief (68.132). Dit deden zij door de door ons toegestuurde documenten (briefstembewijs en retourenveloppen) samen met een ingevuld stembiljet op te sturen naar een briefstembureau in het buitenland, bij hun in de regio of een briefstembureau in Den Haag. Van de geregistreeerde briefstemmers heeft uiteindelijk 88% zijn stem uitgebracht. Dit percentage is nagenoeg hetzelfde als bij eerdere Tweede Kamerverkiezingen.

Voor het succesvol uitbrengen van hun stem zijn deze kiezers afhankelijk van de betrouwbaarheid en tijdigheid van de lokale en internationale postbezorging. Zoals ook VKA, het bureau dat voor de gemeente de gang van zaken rond de verkiezingen voor Nederlanders in het buitenland extern geëvalueerd heeft, concludeert is de postbezorging ter plaatste de oorzaak van het grootste deel van de problemen rond het stemmen vanuit het buitenland. Evenals bij voorgaande verkiezingen zijn ook nu

weer tientallen berichten ontvangen van kiezers die hun stembescheiden te laat of helemaal niet hebben ontvangen. Uiteraard betreur ik het ten zeerste wanneer kiezers hierdoor hun stem niet hebben kunnen uitbrengen. Deze problematiek heeft er bij de Tweede Kamerverkiezing 2017 zelfs toe geleid dat een kort geding is aangespannen. De kort geding rechter heeft de eisers in haar vonnis geen gelijk gegeven.

Belangrijkste verbeterpunten

1. Mogelijkheid tot digitaal aanbieden van het gepersonaliseerd briefstembewijs

De huidige wetgeving vereist dat iedere kiezer nu per post een gepersonaliseerd briefstembewijs ontvangt. Analoog aan het nieuwe model stembiljet voor kiezers Buiten Nederland zou óók het briefstembewijs in de toekomst digitaal kunnen worden aangeboden. Dit kan bijv. door een gepersonaliseerd Pdf-bestand per e-mail te versturen of door dit aan te bieden in een beveiligde omgeving zoals mijnoverheid.nl of mijndenhaag.nl. Het voordeel hiervan is dat alle cruciale stembescheiden (stembiljet en briefstembewijs) snel digitaal aangeboden kunnen worden. Dit betekent voor alle partijen majeure tijdwinst. De kiezer hoeft niet meer op de post te wachten tot het briefstembewijs arriveert. Deze optie drukt bovendien ook de kosten: digitaal versturen is immers goedkoper dan per post. Ik ben me ervan bewust dat dit een ingrijpende maatregel is, maar naar mijn oordeel belangrijk om de huidige problemen, waarbij de kiezer het briefstembewijs door problemen met de post te laat of nooit ontvang, te kunnen bestrijden.

2. Verzending per internationaal opererende koerier met track & trace dienstverlening

Voor het succesvol uitbrengen van hun stem zijn kiezers afhankelijk van de betrouwbaarheid en tijdigheid van de lokale en internationale postbezorging. Wanneer het voor Nederlanders in het buitenland niet mogelijk blijkt om het briefstembewijs digitaal te ontvangen, is verzending per internationaal opererende koerier met *track & trace* dienstverlening een mogelijk alternatief. Door om een *Proof of Delivery* (POD) te vragen bij de betreffende koeriersdienst kunnen we er zeker van zijn dat alle cruciale stembescheiden tijdig bij de kiezer worden bezorgd. Deze optie heeft financiële consequenties en vereist ook een aanpassing van de Kieswet.

3. Schaf vervangende briefstembewijs af, voer duplicaat in

Kiezers hadden, door de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming, de mogelijkheid om bij de gemeente Den Haag een vervangend briefstembewijs aan te vragen. De regeling was oorspronkelijk opgezet om een op tijd ontvangen briefstembewijs dat kwijt geraakt is te vervangen; niet zozeer om fouten in de postbezorging op te lossen. Deze regeling werd echter vooral gebruikt als oplossing voor de situatie waarbij de kiezer het oorspronkelijk verzonden briefstembewijs niet (tijdig) had ontvangen. De gemeente Den Haag heeft hierdoor 1.101 vervangende briefstembewijzen verstrekt. In de praktijk bleek dat het oorspronkelijke briefstembewijs vaak alsnog wel werd bezorgd. Maar, omdat al een vervangend briefstembewijs was aangemaakt, was het oorspronkelijke briefstembewijs volgens de Kieswet niet meer geldig. Als alternatief voor het vervangende briefstembewijs pleit ik voor het verstrekken van een *duplicaat* briefstembewijs. De Kieswet voorziet nu al in een procedure om dubbel stemmen te voorkomen. Doordat het oorspronkelijke briefstembewijs dan zijn geldigheid behoudt kan ook deze nog worden gebruikt. Ook hier is een aanpassing van de Kieswet voor nodig.

Gemeente Den Haag

Ons kenmerk
DPZ/2017.

Tot slot

Per 1 april jl. is de permanente registratie voor kiezers in het buitenland van kracht. Nederlanders in het buitenland hoeven zich voortaan nog maar eenmalig als kiezer te registreren bij de gemeente Den Haag¹. Tot dusver hebben meer dan 500.000 mensen een oproep gekregen voor een permanente registratie. De komende tijd zullen nog 80.000 mensen een oproep krijgen. Vanaf het moment dat een kiezer in het permanente register is opgenomen, ontvangt diegene automatisch een briefstembewijs voor een volgende verkiezing. Overigens is deze maatregel niet zozeer een oplossing voor de (on)betrouwbaarheid en (on)tijdigheid van de lokale en internationale postbezorging, maar veeleer voor het verlagen van de drempel om te gaan stemmen.

De kabinetsformatie is naar mijn overtuiging het sluitstuk van de verkiezingen en dus bij uitstek de gelegenheid om toekomstige verkiezingen nog beter te regelen. Daarom verzoek ik u de genoemde verbeterpunten te agenderen tijdens de gesprekken om een nieuwe regering te vormen.

Hoogachtend,

Pauline Krikke

¹ Op peildatum 3 juli 2017 zijn dit ruim 20.000 kiezers.

Gemeente Den Haag
Mevrouw P. Krikke
Postbus 12620
2500 DL DEN HAAG

Kenmerk: 201701132

Den Haag, 14 juli 2017

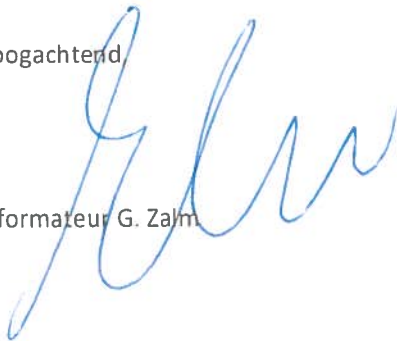
Geachte mevrouw Krikke,

Ik heb uw brief in goede orde ontvangen. Naast uw brief ontvang ik als informateur ook van vele anderen brieven en nota's met suggesties. Daaruit spreekt betrokkenheid. Veel dank daarvoor.

Het is niet aan mij, als informateur, om inhoudelijk te reageren op uw brief. Wel kan ik u verzekeren dat ik deze onder de aandacht zal brengen van partijen, opdat zij deze bij hun voorbereidingen in de onderhandelingsfase kunnen betrekken.

Hoogachtend

Informateur G. Zalm

Tweede Kamer der Staten Generaal
T.a.v. de formateur de heer dr. G. Zalm, vertrouwelijk*
Binnenhof 1A
2513 AA Den Haag

Amsterdam, 4 juli 2017

Onderwerp: Beveiliging Joodse Gemeenschap

Geachte heer Zalm,

De Joodse gemeenschap in Nederland voelt zich de afgelopen jaren in toenemende mate bedreigd. Gelukkig heeft het kabinet Rutte II deze zorgen begrepen en de ernst van de situatie onderkend. Het kabinet heeft passende maatregelen getroffen ten behoeve van de beveiliging van de Joodse gemeenschap, Joodse instellingen en Joodse scholen in Nederland.

De Nederlandse samenleving is tot op heden gelukkig geen slachtoffer geworden van grootscheepse terreurdaden. De terreurdreiging in het algemeen en de dreiging voor onze kwetsbare gemeenschap in het bijzonder blijft echter onverminderd hoog. Helaas vormen Joden nog altijd een belangrijk doelwit in de propaganda van organisaties als de Islamitische Staat en is er onverminderd sprake van een enorme hoeveelheid antisemitische uitingen en bedreigingen op social media en fora op het internet. De Joodse gemeenschap in Nederland is klein en kwetsbaar en wij vrezen dat een eventuele afschaling van de beveiliging van Joodse instellingen zal leiden tot grote, onbeheersbare en onacceptabele veiligheidsrisico's voor onze, vaak duidelijk herkenbare gemeenschap. Want terroristen zoeken altijd naar de plek van de minste weerstand.

Leden van onze gemeenschap zijn weerbaar en wij doen er zelf alles aan om ons te beschermen, onder meer via de Stichting Bij Leven en Welzijn, het adviesorgaan ter bescherming van de Joodse gemeenschap in Nederland. De huidige hulp van de Rijksoverheid en de gemeentelijke overheden is echter volstrekt onontbeerlijk.

Wij verzoeken u dan ook met klem om bij de partijen aan uw onderhandelingstafel aan te dringen op een akkoord waarin adequate veiligheidsmaatregelen zijn opgenomen ten behoeve van de Joodse gemeenschap. Op korte termijn betekent dit dat de huidige inzet van de Koninklijke Marechaussee ongewijzigd blijft, op langere termijn dat de ingeslagen weg van samenwerking tussen onze gemeenschap en de relevante overheidsdiensten wordt voortgezet en daar waar opportuun uitgebreid.

Wij vertrouwen op uw begrip en op uw inzet voor ons verzoek,

Hoogachtend,

Ron van der Wieken

Voorzitter Centraal Joods Overleg

Dennis Mok

Voorzitter Bij Leven en Welzijn

*Vertrouwelijk: Deze informatie wordt u op strikt vertrouwelijke basis verstrekt. Gezien de gevoeligheid van deze informatie wordt u verzocht – voor zover u gevraagd wordt deze informatie met derden te delen – eerst met ons contact op te nemen via 06 54 734 332.

Centraal Joods Overleg
De heer R. van der Wieken
Postbus 7967
1008 AD AMSTERDAM

Kenmerk: 201701134

Den Haag, 14 juli 2017

Geachte heer Van der Wieken,

Ik heb uw brief in goede orde ontvangen. Naast uw brief ontvang ik als informateur ook van vele anderen brieven en nota's met suggesties. Daaruit spreekt betrokkenheid. Veel dank daarvoor.

Het is niet aan mij, als informateur, om inhoudelijk te reageren op uw brief. Wel kan ik u verzekeren dat ik deze onder de aandacht zal brengen van partijen, opdat zij deze bij hun voorbereidingen in de onderhandelingsfase kunnen betrekken.

Hoogachtend,

Informateur G. Zalm

1000

Informateur Dr. G. Zalm
p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

DATUM	ONS KENMERK	UW BRIEF VAN	UW KENMERK
05.07.2017	WJ/dr/GGL17.1046	-	
E-MAIL	TELEFOON	BIJLAGE(N)	
w.janse@vu.nl	06 23346007	2	

Betreft: toezending afschrift brief VU aan de Minister-president

Zeer geachte dr. Zalm,

Graag zend ik u hierbij een afschrift toe van een schrijven van de Vrije Universiteit Amsterdam aan Minister-president Rutte.

Met hoogachting en vriendelijke groet,

Wim Janse

Prof. dr. Wim Janse
Projectleider

7000

De Minister-president
Minister van Algemene Zaken
Postbus 20001
2500 EA Den Haag

In afschrift aan:
De Informatie kabinetsformatie 2017
De onderhandelaars bij de kabinetsformatie van VVD,
CDA, D66 en CU

DATUM	ONS KENMERK	UW BRIEF VAN	UW KENMERK
06.07.2017	WJ/rk/2017/0690		
E-MAIL	TELEFOON	BIJLAGE(N)	
w.janse@vu.nl	020 598 6640	1	

Betreft: Raad (of: Platform) voor Dialoog en Levensbeschouwing

Excellentie,

Levensovertuigingen spelen tot in de haarvaten van onze samenleving een toenemende rol. Die vitale beweging draagt niet alleen bij aan waardenvorming, maar veroorzaakt ook spanningen. Juist op het moment dat de vragen 'Wat is onze identiteit' en 'Hoe krijgen we meer cohesie in onze maatschappij' zo bijzonder urgent zijn, is het van groot belang dat we levensbeschouwing in nieuwe kaders leren zien en die kaders zelf ook vormgeven. Dat geldt zowel voor de overheid als voor geloofsgemeenschappen en wetenschappelijke kenniscentra inzake religie. Vanwege deze urgentie schrijven wij u deze brief.

Wereldwijd en in eigen land is sprake van soms onderhuidse spanningen en conflicten binnen en tussen groepen, culturen en religieuze gemeenschappen. Het recente CBS-rapport 'Ervaren spanningen in de samenleving' laat zien dat velen in ons land – met name vrouwen, jongeren en middelbaar opgeleiden – veel zorgen hebben over de spanning tussen bevolkingsgroepen. Verschillen in migratie-achtergrond en religie worden als groter en ingrijpender ervaren dan die tussen jong en oud, arm en rijk, en hoog- en laagopgeleid. Angst, onbegrip en onbekendheid verrijken de samenleving niet en zowel echte als onechte tegenstellingen en spanningen zijn voedingsbodems voor reële zorgen en conflicten en kunnen het gevoel geven er niet meer bij te horen. De overheid staat daarmee voor de vraag hoe ze de sociale cohesie kan versterken tegen deze achtergrond van culturele en religieuze diversiteit.

Op initiatief van de Theologische Faculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam, verantwoordelijk voor het merendeel van de ambtsopleidingen van geloofsgemeenschappen in Nederland, is met de verschillende levensbeschouwelijke gemeenschappen en contact- en overlegorganen in ons land constructief overleg gevoerd over hun rol bij het adresseren van dit urgente probleem.

De initiatiefnemers zijn in dit verband getroffen door de lacune die ons land hier – anders dan elders in Europa bijvoorbeeld – blijkt te vertonen. Er is vooralsnog amper sprake van een formeel gestructureerd

integraal overleg tussen de verschillende levensbeschouwingen onderling en met de overheid en publieke organisaties. Daardoor weten overheid en levensbeschouwelijke gemeenschappen elkaar op cruciale momenten niet altijd te vinden.

Bij onze buurlanden zijn op dit terrein inspirerende mogelijkheden aanwezig. Zowel onze oosterburen als de Britten kennen zulke kaders voor dialoog en verdieping nadrukkelijk wel, soms al decennia lang. In 2012 werd in het Verenigd Koninkrijk een 'Minister of State for Faith and Communities' geïnstalleerd bij het departement voor Lokaal Bestuur. In Duitsland trad ex-president Obama op 27 mei samen met de Bundeskanzlerin op bij een van de samenkomsten in eenzelfde verband, de Kirchentag. Dat is niet vreemd, want ook de USA kent zo'n platform van dialoog en ontmoeting, 'The Office of Religion and Global Affairs'. Dit brengt 'special representatives' op het gebied van interreligieuze vraagstukken bijeen om ontwikkelingen te signaleren binnen en tussen levensbeschouwelijke groeperingen. Frankrijk beschikt bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken over een 'Bureau central des Cultes' en tevens over de invloedrijke 'Observatoire de la laïcité'. Finland kent een 'Ambassador-at-Large for Intercultural and Interreligious Dialogue Processes'. Ook in andere landen zijn zulke organen ingericht. Bijgevoegd treft u een kort overzicht van dergelijke voorzieningen aan.

Van isolatie naar verbinding

Ons land kent een dergelijk verbindend orgaan of podium niet, vanuit het klassiek particularisme dat bij ons al sinds het begin van de Republiek opgeld doet. Dat neemt niet weg dat er wel degelijk waardevol contact is gegroeid, bijvoorbeeld op onderwijsterrein in het kader van de werking van artikel 23 van de Grondwet. Ook is er het jaarlijkse overleg van het CIO (Interkerkelijk Contact in Overheidszaken) met het Ministerie van Veiligheid en Justitie. Dit verband beperkt zich evenwel in focus en naam tot vertegenwoordiging van christelijke kerkgenootschappen en enkele Joodse organisaties. Levensbeschouwelijk kent ons land inmiddels een rijkere verscheidenheid.

De wijze waarop contact en overleg tussen levensbeschouwelijke- en representatieve organisaties momenteel zijn georganiseerd, leidt tot versplintering en fragmentatie, en wel op gronden die zorgen eerder aanwakkeren dan bespreekbaar en oplosbaar maken, zoals etnische scheidslijnen. Overleg met aanhangers van de Islam bijvoorbeeld blijft sinds de jaren 1960 soms nog opgesplitst langs de lijnen van de geografische herkomst van de gelovigen en hun gebedshuizen. Wat in de fase van dekolonisatie en migratiehistorie van toen wellicht bruggen hielp slaan, is nu een blokkade uit het verleden die de dialoog in ons land niet voldoende vooruit helpt. Bovendien zijn lang niet alle religieus of spiritueel actieve inwoners betrokken bij een van de levensbeschouwelijke organisaties. Levensbeschouwelijk Nederland lijdt kortom – goed functionerende organen ten spijt – aan fragmentarisering, incomplete representatie en gebrek aan gecoördineerde ontmoeting en afstemming, zowel intern en onderling als met overheid en samenleving, in één woord: aan verbinding.

Dit wringt temeer waar levensbeschouwing en religie raken aan actuele thema's als sociale uitsluiting en integratie, opvang van nieuwkomers, rechten van vrouwen en seksuele minderheden, onderlinge spanningen tussen en binnen etnische en religieuze gemeenschappen, radicalisering en aan activiteiten op het terrein van geestelijke zorg, onderwijs en maatschappelijk vrijwilligerswerk. Internationaal hebben diplomatie, vredesopbouw en duurzame ontwikkeling evenzeer met de religieuze dimensie te maken. In genoemde thematiek draagt de overheid mede (en door de ontzuiling in toenemende mate) verantwoordelijkheid en dient ze tegelijk terughoudend te zijn vanwege religieuze grondrechten, met incidentele handelingsverlegenheid als gevolg. De initiatiefnemers willen hierin verandering brengen.

Bestendige aanpak en uitdaging

Nederland is al eeuwen vindingrijk gebleken bij het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen. Tijdens de wederopbouw na 1945 werden de sociale noden en tegenstellingen en de kansen op herstel in een orgaan als de SER opgevangen en creatief aangepakt. De ondertekenaars van dit initiatief vragen de regering ook nu weer vindingrijk, constructief en verrijkend op te treden. Zij stellen voor de volgende stappen te zetten.

1. Het instellen van een Raad (of: Platform) voor Dialoog en Levensbeschouwing, waarin overheid, maatschappelijke actoren en religieuze gemeenschappen permanent hun inhoudelijke ontmoeting organiseren en verdiepen, denklijnen voor het discours uitzetten en mogelijke oplossingen voor de diverse spanningen in de samenleving aandragen.
2. Het daartoe met deze Raad (c.q. dit Platform) ontwerpen en in gang zetten van een dialoog-agenda voor de komende vijf jaar, begeleid door de hierin ervaren SER en WRR.
3. Het voorbereiden van de benoeming van een vanuit en door de Raad gesteunde dialoogexpert (of 'Envoy') voor de Nederlandse input in het Europese en wereldwijde debat over de relevante thema's in de dialoog-agenda. Dit naar het model van andere topprioriteiten van ons land als 'water' met Henk Ovink en 'cybersecurity' met Uri Rosenthal.

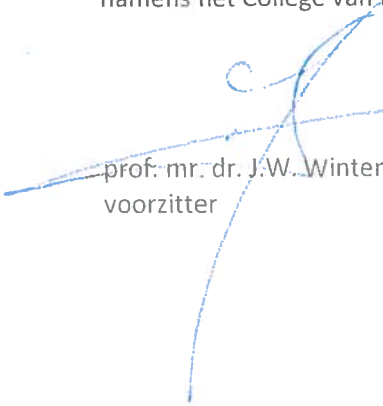
De Raad en deze dialoogexpert of 'Envoy' richten zich in dit verband op de volgende drie functies:

1. antenne en- en signaleringsfunctie: proactief kennis en inzicht verzamelen over ontwikkelingen en opvattingen binnen de relevante groepen in de samenleving;
2. verbindende en kanaliserende functie: dwarsverbanden realiseren tussen levensbeschouwelijke groeperingen, stromingen en instituties, samenwerking entameren en coördineren, en fragmentatie binnen en tussen etnische en religieuze groeperingen opheffen;
3. raadgevende functie: adviseren van overheden, departementen en maatschappelijke partijen over ontwikkelingen, perspectieven, knelpunten, beleidsontwikkeling en wetgeving.

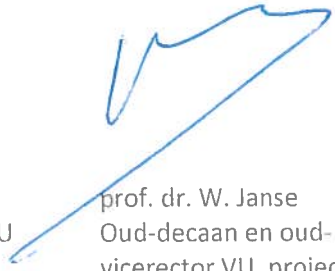
Deze brief wordt verzonden mede namens de ondergenoemde levensbeschouwelijke gemeenschappen en contact- en overlegorganen. Deze opsomming is niet uitputtend maar maakt wel duidelijk dat dit initiatief brede steun geniet. Over ons initiatief zijn we ook in gesprek geweest met de Raad van Kerken (RvK), het Interkerkelijk Contactorgaan in Overheidszaken (CIO) en het Landelijk Overleg Joden, Christenen en Moslims (OJCM). Onze intentie is immers niet de bestaande contacten te dupliceren maar juist een breder levensbeschouwelijk palet bijeen te brengen in het contact met de overheid. Daarbij is samenwerking met bestaande gremia uitdrukkelijk beoogd.

Graag lichten de initiatiefnemers dit voorstel nader aan u toe.

Hoogachtend,
namens het College van Bestuur

prof. mr. dr. J.W. Winter
voorzitter

prof. dr. R.R. Ganzevoort
Decaan Theologische Faculteit VU

prof. dr. W. Janse
Oud-decaan en oud-
vicerector VU, projectleider

Mede namens:

Apostolisch Genootschap
Dr. A. Wiegman, Apostel

Bahá'i-gemeenschap Nederland
M. Martens, MBA-MA, Secretaris Externe Betrekkingen

Boeddhistische Unie Nederland (BUN)
M. Ritman, Voorzitter

Centraal Joods Overleg (CJO)
Dr. R. van der Wieken, Voorzitter

Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO)
Drs. ing. R. Bal, Voorzitter

Hollanda Diyanet Vakfi/Stichting Islamitisch Nederland (ISN)
Dr. Y. Acar, Voorzitter

Hindoeraad Nederland (HRN)
D. Ramnath, MA, Voorzitter

In Vrijheid Verbonden
Drs. B. Lalbahadoersing, Voorzitter

Orthodoxe Kerk in Nederland (OKIN)
Z.E. Metropoliet Athenagoras van België, Exarch van Nederland en Luxemburg, Voorzitter

Raad van Marokkaanse Moskeeën in Nederland (RMMN)
Mr. S. Bouharrou, Vice-voorzitter

Samenwerkingsverband Oriëntaals Orthodoxe Kerken in Nederland (SOKIN)
Z.E. Bisschop Arseny el-Baramousy van het Koptisch Orthodoxe Bisdom Nederland en België, Voorzitter

Stichting Islamitisch Centrum Nederland (SICN)
Ir. F. Demirtas, Voorzitter

Bijlage bij brief aan de Minister-president 6 juli 2017: Frameworks and positions in Europe and US

Examples of frameworks and positions set up in the US and Europe to facilitate consultation and dialogue between the state and religious people and between religious communities themselves.

US

In the United States of America the Secretary of State's 'Office of Religion and Global Affairs' was established in 2013 to strengthen the "efforts to assess religious dynamics and engage religious actors across a wide range of foreign policy priorities",¹ working to implement the National Strategy on Religious Leader and Faith Community Engagement.² This strategy seeks to advance the engagement of religious leaders and other civil society actors "in creating more peaceful, stable, and secure communities that are better equipped to meet today's most pressing challenges". The Office brings special envoys and representatives together to work at the intersection of religion and (foreign) policy, such as the Special Envoy to Monitor and Combat Anti-Semitism, the Special Representative to Muslim Communities, and the Special Envoy to the Organization of Islamic Cooperation. "The office collaborates regularly with other government officials and offices focused on religion-related issues, including the Ambassador-at-Large for International Religious Freedom, the Department's Office of International Religious Freedom, USAID's Center for Faith-Based and Community Initiatives, and the White House Office of Faith-Based and Neighborhood Partnerships".³

UK

In the United Kingdom, a 'Minister of State for Faith and Communities' was instituted in 2012 – a position that turned into a Parliamentary Under-Secretary of State for Faith and Integration in 2015 – at the Department for Communities and Local Government. This minister is responsible for "faith and integration, community cohesion, race equality, troubled families, domestic refugees, travellers policy, migration and communities".⁴

France

France boasts a 'Bureau central des Cultes' (1911) at the Ministry of Internal Affairs, an 'Instance officielle de dialogue entre l'État [or: le Gouvernement] et l'Église catholique' (2002), as well as an influential 'Observatoire de la laïcité' (2007).⁵

Finland

In 2015, Finland created an 'Ambassador-at-Large for Intercultural and Interreligious Dialogue Processes' in the Unit for UN and General Global Affairs of its Ministry for Foreign Affairs.⁶ This position has its counterpart not in Europe but in the US: the Ambassador-at-Large for International Religious Freedom.

Belgium

In Belgium, as a result of the terror attacks in Paris and Brussels and following Prime Minister Charles Michel's proposal in April 2016,⁷ the Cabinet decided in May 2017 to set up a permanent consultation body between governments, representatives of recognized religions and non-religious worldview organisations.⁸

¹ U.S. Department of State, Religion and Global Affairs, January 20, 2017, <https://www.state.gov/s/rga/265814.htm>.

² "U.S. Strategy on Religious Leader and Faith Community Engagement", <https://www.state.gov/s/rga/strategy/>.

³ See note 1 and the U.S. Department of State, Office of Religion and Global Affairs, <https://www.state.gov/s/rga/>.

⁴ Government UK, Parliamentary Under Secretary of State for Faith and Integration, <https://www.gov.uk/government/ministers/parliamentary-under-secretary-of-state--65>.

⁵ See respectively <http://www.eglise.catholique.fr/conference-des-veques-de-france/369918-instance-officielle-de-dialogue-entre-letat-et-leglise-catholique/>; <https://www.interieur.gouv.fr/Archives/Archives-des-actualites/2016-Actualites/Le-ministere-de-l-interieur-ministere-des-cultes>; <http://www.gouvernement.fr/observatoire-de-la-laicite>. See also "Décret n° 2007-425 du 25 mars 2007 créant un observatoire de la laïcité",

https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=9B66A8B0B80E6BF2F301CE5F06C96157.tpdjo14v_1?cidTexte=JORFTEXT000000461997&dateTexte=20130411.

⁶ Ministry for Foreign Affairs of Finland, Unit for UN and General Global Affairs, <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=289551&nodeId=16730&contentlan=2&culture=en-US>.

⁷ "Michel wil permanent overleg met de erediensden" [Michel wants permanent consultation with religions], *De Standaard*, April 20, 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160420_02247787; see also above, n. 23.

⁸ "Overlegorgaan moet dialoog tussen overheid en erediensden stimuleren" [Consultation must stimulate dialogue between government and religions], *Gazet van Antwerpen*, May 17, 2017, http://www.gva.be/cnt/dmf20170517_02886196/overlegorgaan-moet-dialoog-tussen-overheid-en-erediensden-stimuleren. On the resistance by the Roman Catholic Church ("This is not a 'dialogue between religions' but a dictate by the

Belgian state, which is misusing the situation to weaken the Catholic Church”), see Mathieu Albert, “Premier Charles Michel promoot de syncretistische ‘Belgische’ staatsreligie” [Prime Minister Charles Michel is promoting a syncretistic ‘Belgian’ state religion], *Het Katholiek Forum*, May 21, 2017, <http://www.katholiekforum.net/2017/05/21/premier-charles-michel-promoot-de-syncretistische-belgische-staatsreligie/>.